

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

**Muhammed Mâlikî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Yazar:
Azat Toktonaliev**

(Ankara: Akademisyen Yayıncılık, 124 Sayfa)

ISBN: 9786052581612

Ahmet BAYIR

ORCID: 0000-0002-2579-2839

Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı, Konya/Türkiye, ahmdbayr17@gmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 17.01.2021 Düzeltme/Revised: 17.05.2021 Kabul/Accepted: 18.05.2021

Atıf / Cite as: Bayır, A. (2021). Muhammed Mâlikî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri (Azat Toktonaliev). Antakiyat, 4(1), 215-218

Öz

Bu çalışmada, XX. yüzyılda Suudi Arabistan'da yaşamış sûfilere biri olan Muhammed Mâlikî'nin hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşlerini araştırma konusu yapmış olan Azat Toktonaliev'in Muhammed Mâlikî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri adlı kitabının tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Mâlikî, Suudi Arabistan, Tasavvuf, Sûfî, Tevessül, Vehhâbî.

Vehhâbîlik, XVIII. yüzyılda Muhammed b. Abdulvehhâb'ın Hanbelîliği ve İbn Teymiye'nin fikirlerini katı bir şekilde yorumlaması sonucu ortaya çıkan bir akımdır. Vehhâbî düşüncenin Suudi Arabistan'ın resmî mezhebi olması ve bu anlayışın, tasavvufu bid'at bir yaklaşım olarak değerlendirmesi, tasavvuf düşüncesinin geri plana itilmesine sebep olmuştur. Her ne kadar baskın olan Vehhâbî düşüncenin etkisi ile sûfî oluşumlar ülkede yer edinmekte zorluk çekmiş olsalar da bu durum sûfîlerin varlığını tamamen engelleyememiştir.

Bu çalışma okuyuculara XX. yüzyılda Suudi Arabistan'da yaşamış önemli bir sûfîyi tanıtmaktadır. Muhammed Mâlikî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri adlı bu kitap Azat Toktonaliev'in 2016 yılında yazdığı doktora tezidir. Kitap, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde yazar, Muhammed Mâlikî'nin hayatı hakkında bilgi veren eserlere yer vermiş ve yaşadığı dönemi konu alan belgeleri okuyucuya sunmuştur. Bu bağlamda Mâlikî'nin yaşadığı dönemde hâkim olan Suudi Arabistan'daki tasavvuf anlayışına da değinmiştir.

Birinci bölümde Muhammed Mâlikî'nin hayatı, ailesi, hocaları, aldığı icazetler, muasırlarının Mâlikî hakkında anlattıkları ve yazdığı eserler ele alınmıştır. Yazar, 1946 yılında Mekke'de dünyaya gelen Muhammed Mâlikî'nin nesebinin, babası Seyyid Alevî el-Mâlikî tarafından Hz. Hasan'a, annesi tarafından da Hz. Hüseyin'e dayandığını belirtir. Annesinin soyunun ise Abdulkadir Geylânî hazretleri ile de birleştiğinin bilgisini verir.(s.7-8) Muhammed Mâlikî'nin ilköğrenimi sonrasında Hindistan'dan, Libya'ya oradan da Mısır ve Ürdün'e uzanan ilim tahsili sürecinde, babasının Mâlikî'yi bizzat yönlendirmesi ve ilim öğrenmeye teşvik etmesi, Mâlikî'nin yetiştiği aile ortamı hakkında okuyucuya bilgi vermektedir. Toktonaliev, Mâlikî'nin ilim tahsil ettiği hocalarından sadece 17 kişinin ismini zikreder ve bu isimler haricinde aralarında Muhammed Zekeriyya Kandehevî'nin de bulunduğu, 8 önemli hocasının isimlerini başlıklar hâlinde vererek tek tek tanıtır. Ardından muasırlarının kendisiyle ilgili anlattıklarına değinen yazar, Mâlikî'nin sûfî kimliği yanında, tefsir, hadis, fıkıh gibi şer'î ilimlere de hâkim olduğunu belirtir. Bu sebepten ötürü sevenlerinin yalnızca sûfî çevreye bağlı kalmayarak geniş kitlelere ulaştığını aktarır. Yazar, Suudi Arabistan'da saygın bir âlim olan Mâlikî'nin, Eski Mısır Müftüsü Ali Cuma'dan, Suriye'nin saygın vaizlerinden Muhammed Ramazan el-Bûtî'ye ve Pakistan'ın köklü âlimlerinden Muhammed Zekeriyya Kandehevî'ye kadar birçok önemli şahsiyetten övgüler aldığını belirtmiştir.

Bunun yanında, Mâlikî'nin tevessül ile ilgili görüşlerine katılmayan aynı zamanda muasırı olan Abdülaziz Al-i Şeyh bu konuyla ilgili Mâlikî'ye reddiye yazmıştır. Devam eden süreçte Abdülaziz b. Bâz ise Mâlikî'yi bid'at ve hurafeleri neşretmek ve bunun yanında halkı sapıklığa ve putperestliğe davet etme suçuyla itham etmiştir.(s.5-6)

Bölümün sonunda yazar, Mâlikî'nin tefsir alanında 4 adet, hadis alanında 11 adet, fıkıh alanında 9 adet, siyer alanında 6 adet, akâid alanında 5 adet, tasavvuf alanında 6 adet ve

muhtelif konularda 26 adet olmak üzere toplam 67 adet eseri olduğunu belirtmiş ve eserlerinin isimlerini zikrederek birinci bölümü tamamlamıştır.

İkinci bölümde yazar, Muhammed Mâlikî'nin tarikatı ve tasavvufî görüşlerini ele almıştır. Mâlikî'nin, Ba'leviye, Câzuliyye, Nakşibendiyye ve Kâdiriyye'nin iki ayrı kolundan müteşekkil toplam beş farklı tarikat silsilesine ayrıntısıyla yer vermiş aynı zamanda Mâlikî'nin tasavvuf alanında icazet aldığı eserlerin icazet silsilelerini de zikretmiştir. Ardından talebelerinden yalnızca dördünün ismini vererek çalışmanın en önemli bölümünü teşkil eden Mâlikî'nin tasavvufî görüşlerini incelediği bölüme ulaşmıştır.

Bu kitapta yazar Mâlikî'nin tasavvufî görüşlerinden, tevessül ve vesile, nefis ile mücâhede etme, vera, tevbe, zühd, sabır, ihlâs, niyet ve tefekkür görüşlerini okuyucuya aktarmıştır.

Mâlikî tevessülün bir nevi dua ve Allah'a teveccüh konusunda açılan kapılardan bir kapı olduğunu ifade ederek amellerle de tevessül edilebileceğini söylemiştir.(s.45) Yazar tevessül ve vesile konusuna kısa bir giriş yaptıktan sonra dört alt başlıkla konuyu tamamlamıştır. Bunlar:

1. Muhammed Mâlikî'nin tevessül anlayışı
2. Tevessülün tartışıldığı nokta
3. Tevessülün meşru olması ile ilgili İbn Teymiye'nin görüşü
4. Konu ile ilgili Muhammed Mâlikî'nin genel bir değerlendirmesi, alt başlıklarıdır.

Nefis ile mücâhede konusunu *“Birkaç Çeşit Nefis Mücâhedesini Vardır”* alt başlığı ile ele alan yazar kitapta Mâlikî'nin, nefis mücâhedesinin ancak devamlı dua, zikir, teveccüh, istiğfar, îsâr, tevbe ile iştigal etmek ve bunların yanında mal varlığını cömertçe infak etme yolunu tutarak yapılabileceği yönündeki görüşlerini aktarır.(s.49) Vera konusunu, *“İmam Gazzâlî'ye Göre Veranın Kısımları”* ve *“Veranın Dereceleri”* olarak iki alt başlıkta inceleyen yazar, konunun giriş kısmında tasavvuf büyüklerinin vera hakkındaki görüşlerini aktarmıştır. Mâlikî'nin vera hakkındaki görüşünün ise *“Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa...”* (Talak, 2-3) ayeti çerçevesinde olduğunu belirterek Mâlikî'nin ayeti şu şekilde izah ettiğini aktarmıştır; *“Kim Allah'a itaat etmede ve emrine teslim olmada onu murakabe ederse Allah da ona dünya ve ahiret sıkıntılarında bir çıkış yolu yaratır ve aklına gelmediği bir yerden onu helal rızıkla rızıklandırır.”*(s.56)

Tevbe bölümü, tevbenin tanımı yapıldıktan sonra beş alt başlıkta incelenmiştir. Bunlar:

1. Tevbenin önemi
2. Nasuh tevbesi
3. Tevbenin kabulünün şartları
4. Tevbede zaman unsuru
5. Tevbede mekân unsuru, başlıklarıdır.

Yazar, ikinci bölümün son kısmında zühd, sabır, ihlâs ve niyet ve tefekkür konularını işlemiş, zühd konusunu “*Meşru ve Gayrimeşru Zühd*” alt başlığını ekleyerek ele almıştır. Sabır konusunu da “*Sabrın Türleri*” alt başlığı ile incelemiştir. “*İhlâs ve Niyet*” ve “*Tefekkür*” konularını ise müstakil başlıklar hâlinde ele alarak bölümü tamamlamıştır.

Mâlikî'nin ortaya koyduğu şer'i ilimler alanındaki çalışmalarının yanında oryantalistler hakkında yazdığı risalesini de zikreden yazar, Mâlikî'nin müsteşriklerle münakaşasının müsamahalı ve insafı bir şekilde olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda müsteşriklerin hâkim olmadıkları Arap dilinden dolayı ortaya koydukları hatalı bilgileri eleştirdiğini de ifade etmiştir.

Sonuç bölümünde yazar, tevessül konusunun önemine binaen Muhammed Mâlikî'nin bu konudaki görüşlerini tekrar nakletmiştir. Burada tevessülün hakikatinin birçok kimseler tarafından yanlış anlaşıldığını söyleyerek, tevessülü şu maddelerle izah etmiştir:

1. Tevessül, bir nevi dua ve Allah'a açılan bir kapıdır. Aksini iddia eden şirk koşturmuştur.
2. Tevessül eden adam, o araç ile ancak onu severek ve Allah'ın birilerini sevdiğine itikat ederek kendisi ile tevessül eder. Aksini iddia eden vesileden uzaktır.
3. Eğer tevessül eden adam, kendisi ile Allah'a tevessül ettiği şeyin menfaat sağlama ve zararı getirme konusunda Allah'a inandığı gibi ona inanırsa müşrik olur.
4. Tevessül, zaruri bir emir değildir ve duaların kabul olunması da ona bağlı değildir. Asıl olan Allah'a mutlak olarak dua etmektir.(s.109-110)

Son olarak, yazar bu kitapta Suudi Arabistan sûfilerinden Mâlikî hakkında kaynak olabilecek hüviyete sahip kıymetli bilgiler sunmuştur. 124 sayfalık biyografik bir kitap olan bu eser aynı zamanda okuyuculara Hicaz'ın, genel fikrî yapısını ve tasavvuf telakkisini, Hicaz'daki ilmî çalışmalar hususunda gösterilen hassasiyeti aktarmıştır. Bu kitabı değerli kılan en önemli özellik ise yazarın, Muhammed Mâlikî'nin yalnızca eserlerine bağlı kalarak değil, bizzat hem oğlu hem de müridi olan kişi ile yerinde görüşerek birinci kaynaktan bilgi aktarmasıdır. Eserde henüz birinci baskısı olmasından dolayı denebilecek birtakım problemlerin varlığı söz konusudur. Fakat bunlar eserin telifi veya amacıyla ilgili olmayıp yazım kurallarıyla ilgilidir.